

Садыгга коммунистиг күш-ажыл дээш

турар жүктүрүп, чамдык коллективтердин алган хууэлгелерин саягыш кылып, көр, коммунисттик күш-ажал дөдө дөмөсөйүп турар херинде, саягынын түрүмүн үзөр чүтүлөр бар. Нынг коллективтер эсөө-дө болза, бар болуп турары караандыгы. Кызыл торпозуну № 12 магазинини (эргелекчи И. Зверева) коллектив чүгө алган хууэлгелерин күүсөтөйп турар аес, харып бармазын өрөктерин саягышты-биле улагтырып, мыла саягышлар болзотарына херөгөш бармазын саягыш алырда, чүтү-чүр кажарлаашкын алырды бөзөп кытып турар. Коммунисттик күш-ажал дөдө дөмөсөйүп турарларын адып бүктүрдүп чоруктары Камдагыты суурда, магазин эргелекчи Суудүй, Каа-Хемилди Болдрова суурда, магазин эргелекчиси Телгөрөва кылып турулар. Суудүй аралган турар болгаш Телгөрөва кооперативини акша-хөрөнгөсүн сымчылдаан.

Мындагы жылыгы фактылар болза, саягытын чамдык партия, профессор, комсомол организацилалар болгаш ажыл-агый уаутуучулары коммунисттик күш-ажал дөдө чарышты

организмистарын» дэу бырымдаалар
турган турарын, ымынаде кичинеде
салбайн, харын сан суруп турарын
теречилеп турар-дыр. Салык журумту
уураар болгаш алган хуузалар-те-
кустеске чорук дээрге, чотуру ки-
жииндеги аажылынын тамык че-
дерде чотугуну тунисаар-дыр. Комму-
низм тургузуктузуну мораль тала-
зы-биле дурумуну негелдесин
ажык чокка кууспазар, буурау-че-
ки мергежил болгаш идея-полити-
ка даялыны тургузуу белдери комму-
нисттер куш-ажык даш шымчак-
кин киринчилерини тутуула неге-
деи болур ууржур.

Ынды турбур, ол негелдесин
чамдык тамык черлеринде куустеп
нейн сурадынд берген сестер ажил-
терептен каржып турар. Коммунист-
куш-ажык даш чарышка совет ки-
жини куш-ажыкты болгаш мораль-
дуу кижизинилгези дуушкен турары

Тыва республиканын системизацияда коммунисттик куш-ажыл дээр шимчээшкнин ал-даа массалык болбайн турар. Чоон-Чемчик, Барыын-Чемчик, Тес-Хем, Арчин районлары болгаш чамгыс ажилчын кооперациялар бистин үезистин бол чугула шимчээшкнинин хажымында турарын бруу шаан көөр керек. Ол херегеле иннитилерде, чамгыс-даа кижик коммунисттик куш-ажыл дээр чарышты да киришпейн турары дыка хараадаңчыг.

Совет кижинин чаалай чорту дээр бистин притивыс бүтү-ле чүтүлдери кылын турар. Бедик шыналар, арбын ассортименттик хей яныс бараннар бистин үелтүрүвүс берин турар. Чоппук негегеде херегеледе

ял хандыг зөрөнгий тургаш, өд өд
рааннарын кижи бүрүзүнге чеди
рип, садыглаары, садытлаашкынны
култуураалы белик көдүрери — ко
оператор бүрүзүнүн хүндүлүг хүлээ
ген болур.

Д. ЧИСТАЕВ,
Күрүнө садымнын болгаш херге
кооперациязынын ажилдамчылары.
нын профэвилет обкомунун даргазы.

Ж

Чаагай сагыш

җаш пенсия херектерин комиссияс
кәргеш, районнун пенсия чөүлө
булга кирерге ону хөвәз башлаа
болган пенсия алырынн ышынды
билжиктерин ам ол колхозчуларга
тыйыскаан.

Пенсия алырларнын аразында
1950 чылдан бөрү колхоз кешигүн
86 харлыг Монгун Маастай кадай
75 харлыг колхозчу Ирина Егоровна
Аврамова болган оон-даа ескеле
бар.

Кырганнар дугайында чагай са
гыш салымчыны дөш олар пар
тиянына болган чагаан өөрү
чөттиргени итергейле, колхоз бу
дүүлөгезине шыдаар-да ажылынн
мон соңгаар-да идекпейлиг кир
дир күзөддин чугаапп орларар.

С. ДУВАА.

турган болза, ам чоорту коданч
чоокшулап кел чоруур. Бо чылы
соок-лаа чок. хар чуга болганынла

нители байдалы дыка эки. Өл чорун кадарчыны күш-ажылга хей-эт кийирин туруру чугаа-даа чок.

Тоогузун чеди чындык сөөлгө чыгында комсомолу кадарчыларынын өл-бүлөсинин мурунунда амыр эзе даалга туруп турар. Өл чүк дээрэг 100 койга оонаштыр 100 хураган нарын, бир баш койга оонаштыр 2,4 кг дүктү кыргызы, боттарынын күжү-биле 40 тонна ма чечим белекчээр-дир.

Устугада айтыкан саян-түз бөлгө кадарчыларын боттарынын бар аяктарын, күжүн санап көргөп, алга

Ленинчи комсомолдун кезигүүнөр
анаа-ла ховзун сөс этпес чаңчы-
дыглар. Олар сөглээн сөзүн
ажыл-иш-биле ээ болурунга бүзүр-
бадур.

а ассортиментизи ол магазинге кезиң боллаш куучулар киирип алыруулу аяжар кууседиң келген.

Монгуш Тоорук ВЛКСМ ТК-ның Монгуш Кушкаш «Будурулгениң» к-биле шеннаткан. Бо садыгжылар ичтерден келе, келгенде боз

Монгуш Кушкаш малчылырга
орулгазы санеп турин.
Фото Г. СИРОТНИИ.

Нийтийн корум-чумуус урсгал, аргаалаар, хулиганаар чоруктар, уулар шийтгирэл демиссжирд, шадаа органианыг чоннуу калба дуулаагчизы бэза цугула ролду дээрзин эш Советов чынгалнари толаргай чижиктер-биле көргүскөн.

Ужуржышкын хуралинын чамдун, ууржышкын бортын, өлөөгүн

бузуге, чугуле, экини

Фотот Г. СИРОТИННИИ.

айылчы чоннарын калбак киржил
ган Бизе коруттайар апардын деп

Нийтийн корум-чумуус урсгал, аргаалаар, хулиганаар чоруктар, уулар шийтгирэл демиссжирд, шадаа органианыг чоннуу калба дуулаагчизы бэза цугула ролду дээрзин эш Советов чынгалнари толаргай чижиктер-биле көргүскөн.

Ужуржышкын хуралинын чамдун, ууржышкын бортын өлөөгүн

рын берил, найысмадлаа чоруду

МЕДАГОГИКА

БАШКЫНЫН ДУРЖУЛГАЗЫНДАН

Арифметика уроктарына

Урокка берилген материал бүтүмү уруглар шигээди ал, оларын угаан-болуун улам сайыраңгайтып, бердик методикти, мурнакчы аргаларын башкы буртуну болууну уруктарына чедиринки аягылап жуктурул. Арифметика уруктарына өрөнөкчелерин бот-тускайлап болууну бедер дээш, анги-ангы хевирин ботталгаларын канчаар тургустууну турарымын эшөөргө сүмөлөсөдүм.

Ботталгалар тургузары чаа чуу аес-даа болза, ук арганы чамдык школаларда чедир уелесейн турар. Ботталгалар тургузуп аягылаары, чуну-даа мурнунаа быжыг система болууну чедир алыры чутула. Ботуумун уруктарыма ботталгалар тургузарын мындай план эсугаар чорудуу турар мен: «амыдыралда саннар» деп темага ботталгалар тургузары; бердинген кижикке боталга тургузары; бот-бодунга дөмөйлөшкө ботталгалары бердинген чурук эсугаар тургузары; бердинген кыска таймалырга үндөзүлөш, боталга тургузары.

Хевир буртууну чиктеринге доктап көрөзөлинер. Мындай ботталгаларын ботал тура, кластын оодурут азы салдыкыш (беш киж) буртууну аны-ангы даалгалары бээр солун. Кижэ, бирги оодурунун өрөнөкчелери «амыдыралда саннар» деп темага мындай боталга тургузары: «школа-интернат 24 метр ситен салып алган, плаательер даараан, плаате буртууну 3 метр пөс кирген. Шунту каш плаате даараанмы? Ук боталгалын схемаын тургускаш, мынчаар болааннар:

24 м : 3 м = 8 плаате даараан.

Ийги оодуруга өрөнөкчелер «амыдыралда саннар» деп темага «Детский мир» салыган чиктер ал, ботталгалар тургускаш. Чикжэ, 90 көпөк-биле, ботбукчү-гештер салып алган. Бир ботбукчү өртө 30 көпөк болза, шунту каш ботбук салып алганмы дээш өскө-даа. Ушук оодуруга уруглар транспорт темказына мындай боталга тургустуур: Лягерге дымштары-биле 90 пю нерлер чоруккан. Автобус буртууну-ле 30 киж олурган болза, шунту каш автобус турганмы?

Ботталгаларын оодуруга дай-биле тургустууру чутула. Чүгө дээрге, уруглар анги-ангы ботталгалар тургустуушаан, бот-боттарында черле көрүшөсү. Өрөнөкчелер бурту бердинген ботталгалар канчаар ботал билирин башкы доараан-на хынал, билип ал турар.

Оон ангида саннарныкы мыгаларын десип тургаш, аныс-бур ботталгаларын тургузуп оларны кончут шын ботал билинер. Чикжэ: Улут чадаг-тергени өртө 50 рубль, а уругларымы — 30 рубль.

Улут чадаг-тергени өртө уруглар-мындай каш катал улугу? Боталгалын схемаын тургускаш, өрөктерин мыгалын шын санап унаурган. Ботталгалын схемаын тургустуула, бердинген саннарны дорт булунчугаштарга бижилгилеш, боталга каш кылдыныгыла дээрин тодарадыр. Бир эес боталгалын айтты.

ры чангыс болза — чангыс кылдыныгыла, айтырым ний турда — ний кылдыныгыла болуун уруглар мала билер.

Бердинген чиктерге үндөзүлөш, өрөнөкчелер анги-ангы ботталгаларын тургузуп турарлар. Билгын мындай чиктер бердинген:

30 X 3 =
3 X 3 =
90 X 9 =

Уруглар мааа үндөзүлөш, дараазында боталгалын тургускаш: бирээни-ле 30 рубль өрөкчиг, үш уруглар тоуну база бирээни-ле 3 рубль өрөкчиг үш плаате салып алган. Тонаар өртөнгө плаательерден каш катал хейну төлөнкү? Ынчангаш үстүндө айтканымыс чиктер-биле боталга шын дүгжүп турар-дыр.

Бирги дургусе 9 метр пөс бар, ийгизинде оон 3 метр кой. Шунту пөс-биле плаательер даараан. Бир плаате-ле 3 метр пөс кирген. Шунту каш плаате даараанмы тызар. Бот боталгалын схемаын шыйгаш, оон-биле дөмөйлөшкө боталгалын тургускаш бо: Бирги көрүнүккада 30 кг «блобо бар, ийгизинде — оон 6 кг эвезш. Бүгү «блобо-ларны хааржактаа алдылап салаан. Шунту каш хааржак турганмы?

Бердинген чурук азы плакат эсугаар ботталгалар тургузары уругларын угаан-болал сайыралына кончут чутула. Самбырада азы каш плакатта дорт откытка боталга ойнаарак чуруп каан. Мааа үндөзүлөш, уруглар дараазында боталгалын тургускаш: Бичи уруг бирээни-ле 2 көпөк өрөкчиг 4 откытка, 30 көпөк өрөкчиг ойнаарак салып алган. Бир эес бичи уругга 1 рубль турган болза, ааа каш көпөк чамдыры бергени? Ук боталгалын схемаын шыйгаш уруглар шын болааннар.

Оо-ла урокка анги-ангы ботталгаларын тургузары уругларын билин системинде турар. Ол мышка бердинген боталгалын утказы анги-ангы кылдыр тургузуп болаары өрөнөкчелерин тызынгар чорукка чакчытыр. Устүндө көргөнгө ботталгаларын бүгү-ле хевирлер өрөнөкчелерин ботталгалар ботал өрөнөкчелерге чутула аргаларын бирээни болуу. Ону Кызылдын № 5 школанын башкылары кааба-биле аягылап турар бис.

В. ПУГОВКИНА,

РСФСР-нин школаларын алдарыг башкысы.

Фотобөлгүм

Өвүр районун Чаа-Суур 8 чыл школанында турук тырттырар бөлгүмүн кизээлери органиастыг артып турар. Ук бөлгүмдө 20 хире уруглар хаы сонугура-биле өрөнөкчелер турарлар.

Школанын, колхозунун амыдыралын, төрөн черинин каас-чараш бойдузун кым сонугурагас боор. Яны-бүрү альбомнар, антирналар, дегелдер кылырны бөлгүмчүлөр иделейкип киржип турар. Ол мышка школа амыды-

Д. ТАНГАЙ-ООЛ.

Уругларнын өнүү

Бир-ле катал школа директору Фарид Валеевич орус дыл болгаш литература башкынын кабинетине кел деп алгаш, чутула-лашкан. — Чүгө кел дээмин, бирдей-дир боор силер. Школада өөрдилге болгаш чурум ко-гууру декимеде эес дээрин боту-нар-даа билер боор силер, Инна Васильевна. Ичанганш пионер-биле аягыды силерге даагы боталгалар. Анык-тыр силер, уругларын сонугураган кедирини шыдаптарына буртуп болуу дээрин директору Н. В. Аккуратова-га сүмөлөсөдүм.

Оон бээр ам ийи чыл эркен. Н. В. Аккуратованын Элегес шко-лазында аягылап аселэн чылы ол. Анык башкы Костроманын башкы институтун дооскан келген. Директоруну салынданган ол ойтапал болуу турган. Арга-дур-жуга эвезш, анык башкыга орус дылды башкылавышаан, во-латыйлап аягылаары белен эес дээрин чутулажук. Ичналза-даа Инна Васильевна кызыл галстук-тарлыг бичи оолдар, уруглар-биле аягылаарына мыак. Шко-лачы чылдарын-даа сактып кел-ген: ичнан ол багай эес вожа-тый деп мактады-даа чорөөн.

Чуну-даа мурунда өөрдил-генин шынарны бедери чутула турган. Баштайгы-ла шугум чы-далында Инна Васильевна кы-зыл галстукту үнүп кээп, багай өрөнөкчелер турар өрөнөкчелерден шыгын негеледе тургузуп, ола-рын аяк чутулажышыкчыне кийгырган.

Чаа вожагынын саналын тус-тус кластар дегинишаан, тер-

генин өрөнөкчелерден бүгү-ниги өөрдилгенин хайгааракчыла-рын класс буртууну тургуска-лаан. Ичанганш неделя санында-ла кластардан медальер кээп аселэн. Өөрдилгенин декине чөртү коскуту-биле бедэн.

Анык вожагы уругларын сонугураган кедирини шыдаан. Спорт шугун тургузарына, чы-мистиги мыштарыны тарып олду-рунга, чазанар мастерскалыны де-ларнын комсомолчулар-биле ка-ды пионерлер боттарынын үтүн киригенер. Декини комматаны тургузарын уруглар шигитир-лаан. Анык школанын тергени эки класы өрөнөкчелер эргелиг. Улут баштыччынын аямы, амыды-ры-биле холбашкан хоорайларга чагаалар чорутулаан. Декиниги уугабынын огул Елизар Ильич фотобөлгүмдө болууну номон болгаш дугалайбоуну чорудуп берген. Декиниги коммат аывас ажиты-нар.

Инна Васильеванын удурту-галы-биле интернационалы бу-лун тургустуган. Куба, Польша, Чехословакия ботгалар өске-даа чурттар-биле чагаалажып аге-лэн. Ук чурттарын национал мырн, таншыларын өрөнөкчи со-нуугагыч. Ичанганш чаштын байырлары Май 1-ни таарыштыр артырер дээш фестивалыга уруг-лардын бетектели бо. Бот-тывын-гыр уран чутууду бөлгүмчүлөр аягылап турар. Уругларын чыг-гаш, дугагааны демир ескидини-инден алган ака-биле ойнаа-рактар театрын база тургускаш.

И. МИЛОНОВ.

Тавды район.

Интернационалы клуб

Пионер дружиналарынын бол-гаш отрядтарынын бүгү-зигел декиниги өрөнөкчелер чоруп турар. «Тайбынчы пионержы маршмы», «Кээзде хун хунис тургуз» деп кийгыры база ол бүгүгүн сим-волу кые-буга — декиниги көрү-ленин бир негеледе бо. Бистин школада интернационалы клуб 2 чыл мурунда тургустуган. Ын-ла 7—8 классчылар киржип ту-рар. Бо үстүндү тургузула бистин пионерлеринис Украина «богаш Бурятия, Якутия, Коми АССР ба-за Алтайн пионерлеры-биле ха-рылааны тургускаш. Ол мышка Венгрия, Польша, Болгария база Моол Арат Республиканын пи-онерлери-биле чагаалажып турар-лар.

Уруглар бот-боттарынын амыдыралын сонугуражып, хөрек декедери, номнар, солуннар,

өңүг чуруктар солун турарлар. Интернационалы булузда комм-дыла солуннар, моол болгаш болгар дылда номнар бар. Моол Арат Республиканын 40 чылын таарыштыр улут студенттери калган кыгаш болгаш байы-ралыг шугум чыскаалыга плет-калтып, моол ирларын уруг-лар ырыскаш. Ук клубтун идел-кейи кескигүнери моол дыл кырында номнар-биле шацныкы-лааннар.

Г. САМОРОКОВА.

Кызылдын № 2 школанын пионерин улут вожагы.

ШКОЛАДА

1965 ч. февраль 18.

Школа дуйаында Кооблууну ху-лоон алгандан бээр эвезш үе эрт-се-даа, школаларын амыдыра-лында чаартылгалар улут. Улут өөрдилгенин хөзөнгө кой-нигиштин киржилгенин кааба-ган, ол мышка улут, биче ки-жилерин билиге чутулу өскө-н.

Мааа хамаарыштыр «Тил-леге» совхозта Кур чер 8 чыл школанын, ында башкылар кол-лективинин аямы-ини көрүп бо-лур. Мурнуун аягылаа ботлар-га, класс өрөдлеринин саны көвүдөн. Физкультура, химияны, бажыг аягылаан болгаш өскө-даа эртемнерин кичээлдерин эр-тиреринге дерик-херекселер шко-лада немышкылаан. Школада кино-аппарат, радиола, патефон бар. Чоокчу үедө анык радиостанцияны тургузар.

Чазанарынын, бызаныларын база демир өртүнээринин станок-тарын 5—8 классчылар бидилит башкарып, алектини хирезини, демир хачынын дузаы-биле мыш-тан болгаш демирден ботуун аны-лелерин ботуруп билер апарган-нар.

Оон-биле кады өөрдилгенин шынары бедил, 4—5 темдектерге өрөнөкчелер турарынын саны өскөн. Бо боту мыа башкылар коллективинин куженишкенин аягылап бидыткан турар. Эртен 1963—64 өөрдилге чылы-нын бирги чартында 283 өрөнөкчелерден 31 өрөнөкчелер ба-гай өрөнөкчелер болза, бо өөрдилге чылынын чартында 297 өрөнөкчелерден 17 киж багай өрөнөкчелер. Ынчаага 16 өрөнөкчелер кончут киж, 55 өрөнөкчелер уларны өрөнөкчелер.

Чангыс ол-ла школага үр чы-ла аягылап, чонуну хундүткенин чынал алган башкылар кой. Штер А. С. Чылбак, Э. О. Тейит, С. Б. Монгуш-оол, М. Оми, В. Монгуш, Н. Оми, З. Д. Сапогова, В. М. Протасова болгаш өскелер-да боттарынын башкылар турар

эртемнеринге болгаш кластарын-га өөрдилгенин бедил декинели чедир алганнар. 1—3 кластарда багай өөрдилгелер чок. Тыла АССР-нин Чырдымыштын минис-терствотуну эркен чылыг де-кабрыда чоруткан хыналда аямы-ларын аге кластарын өрөнөкчелер.

КУР ЧЕР ШКОЛАЗЫНДА

чирлер болгаш үстүк кластарын (орус, тыла дылдарга) багай эес күөтсөкчелер.

РСФСР-нин школаларын ал-дарыг башкысы Зоя Даниловна Сапогова ботуун башкылар тур-рар эртемнеринге бедил шынарым өөрдилгени чыл бурт чедип ап турар. Кижизилге дуйаында тайылбыр аягылап ук башкы ады-нелер ортузунга калбаркан. Өө-рдилге чылынын бирги чартында ады-нелерге үш лекцияны номчаан. Ол мышка пионер аямы-га ал дузалал турар.

СЭКП-нин Тавды райкомунуң нежигун, 22 чылдар дургутула башкылар келген Салчак Баала-новна Монгуш-оол ботууну ады-нелер долу өөрдилгени чедип ап келген. Коочун башкыны шко-лада партия организациянын сек-ретарына сонгуп алганнар. Коммунист башкыларын идел-генин кедирини шыдаан.

Эртен чылын ноябрыда бол-ган партия хуралына кошка өөрдилгелер кластар удурту-чуларын дынап чутулашкан. Оон агаелаш, класс удуртучула-рынын харыскаалык беден бол-гаш аягылап аягылаа хамды экеникчилер чедип алды-ган. Өөрдилге-кижизилгелер аямы-дын бедил декинели дээш ку-

женишкенин аямылап турар анык башкылар Нинов болгаш Мария Хертектарин партиянык чигинге кижигунуңе чоокта чаа хулоон алган. Ол мышка башкы-лар О. Оми, Т. Эрзенен оларын партиянын кандидат кижигуну-ңе хулоон алган. Школада партия

аыктар киреринин экзаменерин январда чедиринки дужа-ганнар.

Башкылар коллективинин идел-генин көдүреринге школа директо-рун удуртучу ролу чутула. Бо өөрдилге чылында ол шко-лын директоруна хей чылда аягылап келген, дургулгалыг коммунист Валентина Михайло-на Протасованын кирени улут иделгил болуруп, кыска үенин дургутула азын аягылаары чо-рутканы бидилгир. Валентина Михайлованын инициатива-биле школа советтүг төөгүтүн өөркир ботууну органиастаан, улавас школанын музей ажиты-наар.

Школа амыдыралында бар чет-сестерин база чутулаар ужу-рут. Школанын аргы-шевери чет-сес, кластар, соок. Өөрдилге мастерсказы дыкыш. 4 болгаш 5 «а», 7 кластарда математика-та, өртс чылга өрөнөкчелерин билин куду. Ол эртемнерге прак-тиктиг кичээлдер эвезш артып ту-рар. Кластан дашкаар аягылаар-ны чорутарына таарымчалыг байдалар школада чок. Ийги элчег таравы билек, өөрдилге комбинатынын кичээлери аге-лаар. Ынчангаш «Тилелге» сов-хозтун дирекцияны шатга-ла планга көдүргөн ийи кыт даш школанын туугун дарыг аге-лери чутула. Ол мышка өөрдилге мас-терсказы кылдыр, тааржы, дегем өрөдлөн тур-даа болза тускайлап бээрин боталар болза эки.

Кур чер школанын башкы-лар коллективин мурнуку чылдарга боталга, чаа башкыны кылып, көдө аныктарын өөрдилге-кижизилгелеринге улут күшү устандырып турары өөрчүтүп.

Бо дээрге улут херектин чүгө аге-лери, ычанганш шигитир-леттингенин айтырылгар хей дээр-ин чутулажук.

С. НОРБУ.

КУЗЕЛ ТУРДА

Адышаа Ховалыг 1950—1951 өөрдилге чылында долу эес орту-мак школаны доозуп алгаш, өөренир бе азы аягылаар бе деп айтырым шигитирлеп чадап турда, ычнан улус өөрдилге шугумуңа аягылап тур-ган бир аягылаачы оон айтырган:

— Адышаа Абгакаевич школага аягылап коор силер бе?

— Мен ышка школанын парта-ларындан чал-чаа турган киж бот-школага кайын аягылап аар ийи. Кы-зылге башкы сунугулаче сунугу-лаар бодам мен. Эртем-бидик чокта уруглар өөрдери берге-ле болгай.

— Эртем-бидик чедип алыры бер-ге эес, школага аягылавышаан, күзелин баугар дээш өөрдилге чердерин-даа доозуп болур сен.

Шынал-ла тура-сорукут А. А. Ховалыг аягылавышаан, башкыны тускай эртемни чедип алыр деп шиги-тирлээш, ол-ла кузун өөрдилге чы-лы аге-лери билек, эге класс-тарга башкылап аягылаан.

Башкылавышаан арга-дуржу-галын хамдыр билбес, методика-биле чепселгенин албаан кижиге баштай-гы үедө дык хей бергелер, бидил-мес чүтүлөр турганы чутулажук. Ол ырыкчылар дег аягылап деспей, а харын оон чамдын илдерин ап, бергелерин аягып, тилээр соруга-лыг аягылап аселэн.

Аягылап турган школазында мур-накчы башкыларын арга-дуржула-ны-биле танымал, оларын урукта-рынга олжуп, башкылавышаан чаа-чаа аргаларын өөренип, педаго-гика номнарын хойт-биле номчуп тургаш, бичи чаштары кижизилер хундүгү башкылавышаан аягылап чедипкилерин чедип алган.

Кандыг-даа аягылап шынары аягылачынын мергесилинде, тускай эртемниң хамаарыштын Адышаа Абгакаевич алыгып-биле билди, Кызылдын башкы учалыгында бот-

өөрдилге-биле өөренип кирген. Аягылавышаан өөренир берге дээрин кыгаш-даа бидилгир. А Ховалыг учалыгынын чайгы, кышкы сессия-ларына барып, улаа-дараанын экзе-менерин дужап тургаш, күрүне экзаменерин чедиринки доос-кап, диплому холга туткан.

Ол ам Чөөн-Хемчик районунуң Хорун-Дар сес чыл школанын ийги-кызын башкылар турар.

Ол сөөлү чыларда районун дур-жулажы башкыларын санынга кирип, ийи чылдар чокка аягы-лап турар.

1962—1963 өөрдилге чылында оон башкылаан класынга чангыс-даа өөренич катал олурган. 1963—1964 өөрдилге чылында 45 өөреникчилерин эки темдектерин дараанын класынче шилчткен. Бо өөрдилге чылын ол эки көрүгү-лөр дээр дээринге чигини турбас.

Ховалыг Адышаа ботууну башкы аягыла-биле кызгаараттымайы, агитатор болуп, чонун ортузунга аны-бүрү темаларга лекция, бесе-даларын номчуп турар.

Ийи чылдар чокка аягылаарын чедип алган, дургулгалыг башкы-ларын бирээни Адышаа Абгакаевич Ховалыг башкынын сан уругун эр-тиренин көрүп көрөд. 2-ги класта арифметика урогу. Уруктун темасы: «Чүс шигине саннарны калдыгалы болгаш казыдыды».

Өөреникчилер 20 ажыг чик-келерин, ийи боталгалы боталгалар, 100-ке чедир саннарын аай-дедир санап, тайылдаан саннарын ады-галыла, база самбынга аны-бүрү аягылаарын күөтсөкчелер. Көргүзүп материалдарын аягылап тургаш, чаа теманы тайылдырлаарга, өө-реникчилер чиктерин болгаш ботал-

галарын шын, дүрген сайгарганнар. Башкынын аягылап, боталга тур-рар боталгалар амыдыралдан алдын-ган, көргүзүлгү болуп турары база эки. Оон боталган боталгаларын бирээниин сөзү бо-дур. Каларчы Кижээниң 15 хоо төрөн, Шыраптың хоо Кижээниң хоондан 6 хой, а ал-дарыг малчын Чүлүмүнүң хоо Шыраптың хоондан 5 хой хой тө-рөн. Алардын малчын Чүлүмүнүң каш хоо төрөнү? Ол үш малчын-нарын чече хойлары төрөнү?

Башкы сөзүн номчааш, малчын-нарын чуруктарын көргүзүп, өө-реникчилер оларын таным болулар.

Чүгө дээрге, ол салбырын мал-чыннары-дыр. Башкы малчыннарга хамаарыштыр кыска дыналыг кыл-ган соонда, ботал аге-лелер. Боталгалын схемаын чутураш, сам-бырга азылаан. Өөреникчилер до-раан-на айтырылгарын шын тургу-зуп, бергездешки чокка боталкан-нар.

Өөреникчилер ол боталгадан анги-ла бир боталга, 16 чиктерин чик ботал. Уруктун дургутула баш-кы 12 өөреникчилерге демек салып-тар кылдыр айттырп, журналга дем-дектерин тайылдырлап тургаш сал-ган.

Оналганм база конга мурунда бажыгга өөреникчилер бергетес кылдыр тайылдырлап тургаш берген. Өөреникчилер урук үезинде хойну билди ап, хой аягылаарын күөтсө-н. Чиктерин, боталгаларын амы-дырал-биле холбаштырып, башкы уруктун кижизилгелер кээзи уругу чутулап турары черле нага-данчыг.

М. ДАДАР-ООЛ.

Чөөн-Хемчик районунуң улус өөрдилге кидилгенин эргелекчин.

Бөлүк оолдар башкы А. Ф. Коптевич удуртугалы-биле модельди доозушкан. Белен болгон модельди бүгү талагы хычанчынын сөөлүндө, бакты кывар чуту-биле доозушкан. Бо ботуку кылыр-га тодорай арга-меркелер негеттенири чутулажук.

Шендөлөгүш шын киж буртуу четтикелги маап эгелэн. Са-мыл үндүрүп шылдыгыс конструктор болгаш бөлүмчүлөр чыгып келген. Чукуну-даа мурунда моторну шендир чутула. Киж, соок үе-зинде шимдикчи аягылаары ыкыда-ла белен эес. Кезек ора-дажышык соонда, шимдикчи хөдөлгө эгелэн. Соок калары ка-за чутуугушаан, модель өрү көдүрүп үкүткен. Уруглар дескине буртуун санап, кичээлге хайгаарал турар. Кывер чутуу төмө-жү ужулгаш, модель чере чоруту кээп кончосан.

Анык техниктер республика станциясында Кызматчы шко-лазында дык хой өөреникчилер боталгаларды кылдырып кел-дишкыдиге өөренип турарлар. Ычналза-даа тыла өөреникчилерден чөдөк-даа киж аягылаа кылдыр сонугураган кижиги, уруг-лар, чиктер. Ичанганш ам арктик үедө бөлүмчө кээп, киржигер, уруг-лар.

ЧУРУКТА: Авиобөлгүмкү киржикчилери Саша болгаш Юра Ко-ноненколар модель кылып турар.

Сөзү болгаш фотозу А. СОКУРОВА.

Киж болуру чажындан

— Кода-Барак дуу ол, Дезигей бо-дур—деп, хураганарын шолал-адышаан, азынганга дуулажып ха-лып турган бичи уругуну чажына чече бээримге, чаптанчы кончут мендидей-дир.

«Тыва» совхозтун Хондөгей сал-бырында Монгуш Сангыр-оолдун ады-ныга чече бергениме болган чүе. Бажында кире бээримге, ары-силни кончут болду. Стол кырында ужу-лел, чуруктуг номнар, санаар ыш-тар чыдыр. Ханада табилчалар-даа аскылап калгылаан. Малчын-биле хөв

